

Miklósity Szőke Mihály

Az ókori Brigetio polgárvárosának területén fekvő Komárom-Szőny/Vásártér lelőhelyen 1992 óta feltárás alatt álló épület omladékai közül eddig két szarvasagancsból készült tárgy került elő¹.

A nagyobb tárgy egy úgynevezett szarvasagancsrózsza (Kat. 163.)², amely szarvas (*Cervus elaphus* L.) elhullajtott agancsának legalsó, a koponyával érintkező részéből készült úgy, hogy a medalion részt a rózsával³ lefűrészelték az agancsról⁴. Az ovális alakú agancsrózsza keskenyebb végén, a széléhez közel egy 8-9 mm átmérőjű fúrt lyuk van, a perem felé eső részén erős használati kopásnyommal. A medalion középrészén egy kisebb, mintegy 2 mm nagyságú furat, a medalion alsó szélén további nyolc kis lyuk található.

A kisebb tárgy a szarvasagancs szárának alsó részéből lefűrészelt, mintegy 10-12 mm vastag korong, amelyet a középső, szivacsos állományánál keresztben átfúrtak (Kat. 164.).

Az itt bemutatott lefűrészelt szarvasagancsrózsához hasonló tárgyak jól ismertek Európában a korai La Tène-kortól, a római koron át a korai középkorig terjedő időszakban. Funkciójukat tekintve amulettjellegük kétségtelen⁵. Ebben az esetben nem a tárgy formája vagy díszítése az elsődleges, hanem az anyaga az, ami értékét elsősorban adja⁶, azaz az agancs (és a hímszarvas) szimbólikus értékei, mint erő-termékenység-megújulás⁷. A La Tène-korban nyilvánvaló – bár egyértelműen nem bizonyítható – kapcsolat lehet az ilyen amulettek és a kelta szarvasistenség, Cernunnos tisztelete és hatalma között⁸. A La Tène-kori darabok kivitele szinte kivétel nélkül azonos, azaz meghagyták a medalion természetes törésfelületét, és a keskenyebb végén egy furattal látták el, akárcsak az itt bemutatott darabot. Ebből a korszakból rendszerint temetkezésekből kerültek elő, mégpedig túlnyomórésztben női-, esetleg gyermeksírokból, rendszerint a test mellől⁹.

Hasonló a helyzet a népvándorláskori és a korai középkori darabokkal, amelyek főként az alamannokhoz, langobardokhoz és merovingokhoz köthetők. Ezek is szinte kivétel nélkül sírokból, mégpedig női- és gyermeksírokból kerültek elő. Az amulettek megmunkálásában viszont jelentős különbség mutatkozik. Ebben a korban a medalionok mindkét felét lesimították, és az egyik, de gyakran mindkét oldalát a jól ismert pont-körökből álló mintasorokkal

¹ Kat. 163. leltári száma: 995.F14.089.3. Feltehetőleg az épület egyik agyagtégla felmenő falának omladéka alatti rétegből került elő; Kat. 164. leltári száma: 992.3.007.26. Egy falkiszedés visszatöltéséből került elő.

² Mikler 1997:5; Hottentot 1990:189.

³ Az agancsrészek nevezték tanához: Mikler 1997:6, Abb. 2. Az agancs régészeti szempontú ismertetéséhez, morfológiájához alapvető Deschler-Erb 1998 műve második fejezetének vonatkozó részei.

⁴ Általában megkülönböztetik a szakirodalomban a természetes elhullajtott és a vadászott szarvasról való agancsot, mégpedig az alapján, hogy az előbbinek a medalion oldalán, a koponyával érintkező részen természetes a törésfelület, míg az utóbbinak fűrészelt. Deschler-Erb 1998:32 és 168; Mikler 1997:5-6; Béal 1983:277.

⁵ Green 1978:34-35; Mikler 1997:21.

⁶ Pauli 1975, 126skk.; Deschler-Erb 1998:85-88, valamint Abb. 247.; Béal 1983:277.

⁷ Béal 1983:277.

⁸ Cernunnoshoz alapvető: Bober 1951.

⁹ Hodson 1968:42, Pl. 1, Tomb 6, N°678, továbbá 43, Pl. 9, Tomb 12, N°729; Penninger 1972:87, Grab 51, valamint 88, N°8 és Taf. 57/A, N°8; Pauli 1975:Abb. 7, N°11, Abb. 9, N°10, Abb. 16, N°18, Abb.5, N°4.

díszítették¹⁰. A langobard női viselet esetében agancsból faragott tarsolydíszítő korongokkal lehet számolni¹¹.

Más a helyzet a római kori szarvasagancsrózsá-amulettek esetében. Bár ebben a korban is megmaradtak a La Tène-korból ismert, díszítetlen, természetes törésfelületű darabok, az esetek túlnyomó részében a medalion rész faragott megmunkálása a jellemző. Ez lehet elsősorban a medalion közepéről kiinduló koncentrikus körökből álló esztergált motívum, másodsorban pedig a medalion részen valamilyen jellegzetes, faragott ábrával díszítve¹². Ez a faragott ábra rendszerint egy phallos-ábrázolás¹³, de szórványosan más domborművívű kép is előfordul, mint például a brigetiói lelőhelyű, szembenéző emberfejet ábrázoló példány¹⁴. A kutatás egyetért abban, hogy a szarvasagancsrózsá-amulett készítésének szokása nem római eredetű, és esztergált vagy faragott díszítése a római megszállás korától kezdődött római hatásra¹⁵, ugyanis a koncentrikus körök és phallos-ábrázolások tipikus római elemként vannak számontartva¹⁶. Noha a kelta eredetű díszítetlen darabok is tovább éltek, az ábrázolások alkalmazását tekintve látványosan a kelta és a római hagyomány kombinációjáról van szó¹⁷.

A római kori szarvasagancsrózsá-amulettek elterjedésére vonatkozólag H. Mikler összeállítása irányadó¹⁸, amely alapján elmondható, hogy elterjedésük főleg a Rajna és a Duna mentén – azaz az északi limes vonalán – és közép-kelet-Galliában jellemző, mégpedig abban a megoszlásban, hogy koncentrikus körökkel díszítve főleg galliai területen, díszítés nélkül a galliai és a Rajna menti területeken, phallos-ábrázolással pedig a Rajna mentén és Britanniában található. Phallos-ábrázolással díszített amulettek főleg ott kerülnek elő, ahol katonaság állomásozott¹⁹, bár a más díszítésű és díszítetlen darabokat is figyelembe véve nem látszik különbség a katonai és a civil területek között²⁰.

Ellentétben a La Tène- és a népvándorláskori darabokkal, a római koriak szinte kivétel nélkül településekről kerülnek elő és nem temetkezésekből. Használati módjukra vonatkozólag ezért többféle elképzelés született. A több – rendszerint négy – lyukkal rendelkezőket textilre vagy bőrre varrva²¹, valamint a lyukakban néha megmaradt szegecskék alapján valamilyen hordozóra – fára, bőrre, falra, ajtóra, kocsi- vagy szekérra – szegelve rekonstruálják²². Az egy – rendszerint a medalion szélére fűrt – lyukkal rendelkezőket pedig zsinórra, bőrszíjra vagy a lyukban néhány esetben megmaradt láncszem alapján²³ láncra függesztve értelmezik a lyuk peremén többnyire megfigyelhető kopás miatt, mégpedig vagy ember által viselve, vagy a lófelszerelésen levő csüngőként²⁴.

¹⁰ Koch 1997:81-82, a 40., 68., 128., 132., 209., 258., 286., 300., 410., 529. sz. hét női és három lánysírból a Kr.u. VI. század második felére keltezve. Zenetti 1942:Abb. 2-11.; Delarbre 1959:43, Fig. 9.17., a 13. sz. női sírból a Kr.u. VI. század végétől a VII. század elejéig; Joffroy 1974:65, a 3., 14., 189., 236., 354. sz. női sírokból.

¹¹ Bóna 1974:36; uő. 1993:144-145.

¹² Deschler-Erb 1989:169; Mikler 1997:Karte 5. Hottentot 1990; Deschler-Erb 1991:32; Greep 1994:81-82, Fig. 1, aki hét típussal számol, de beosztása megkérdőjelezhető; vö. Deschler-Erb 1998:169, 814. jegyzet.

¹³ Például egy Savariából való darabon: Bíró 1994:Pl. LXXXIV. N°848.

¹⁴ Greep 1994:Pl. 3.d, Kat. N°139.

¹⁵ Mikler 1997:21; Greep 1994:86; Deschler-Erb 1998:170.

¹⁶ Deschler-Erb 1998:170; Hottentot 1990:187.

¹⁷ Deschler-Erb 1998:170.

¹⁸ Mikler 1997:167-168, Karte 5. Továbbá Béal 1983:280-281; Hottentot 1990:194-206; Greep 1994:Fig. 2-3.

¹⁹ Mikler 1997:21 részletesen felsorolja a példákat lelőhellyel és az ott állomásozott **lovas** egység nevével.

²⁰ Green 1978:35; Greep 1994:87.

²¹ Mikler 1997:21; Deschler-Erb 1998:170.

²² Mikler 1997:21; Greep 1994:85; Béal 1983:277-278; Hottentot 1990:188 és Abb. 1.

²³ Bíró 1994:Pl. LXXXIV. N°848.

²⁴ Deschler-Erb 1998:170; Hottentot 1990:188; Deschler-Erb 1991:30-32; Mikler 1997:21.

Az itt bemutatott, a szőnyi Vásártéren előkerült darab (Kat. 163.) használatára, a rajta levő lyuk felső szélének kopásnyoma miatt valószínűleg ugyanez az utóbbi elképzelés lehet valószínű. Legközelebbi párhuzama Mainzban került elő²⁵, de ismert egy másik darab Augstból is²⁶. Egy díszítetlen, középen átfúrt darab Gorsiumból került elő²⁷.

A kis szarvasagancskorongra vonatkozólag (Kat. 164.) egy La Tène-kori temetkezést lehet említeni, ahol egy nő mellkasán volt egy ugyanilyen, agancsból készült korong, több fibula, ékszer és amulett között, feltehetőleg egy fibulapár láncára fűzve²⁸. Ezen kívül még egy ugyanilyen átfúrt agancskorong került elő egy Franciaországban talált kelta ház anyagából, egy díszítetlen szarvasagancsrózsával együtt²⁹.

A fent elmondottak alapján az itt bemutatott két tárgy bennszülött hagyományú római kori – talán nők által használt – amulettként határozható meg, amelyeket feltehetőleg felfüggesztve viseltek. Datálásuk csak hozzávetőlegesen lehetséges a Kr.u. II. századra, esetleg a III. század elejére.

²⁵ Mikler 1997:123 és Taf. 9. N°6.

²⁶ Deschler-Erb 1998:Taf. 37., N°3965.

²⁷ Koczur 1972:90, Abb. 47.5.

²⁸ Moosleitner 1974:42 és 44, N°11, valamint Taf. 146, N°11 és Taf. 195., továbbá Abb. 2. 77/3. sz. temetkezés, Pauli 1975:Abb. 5. N°4.

²⁹ Joly 1994:43. Keltezése: Kr.e. I. század vége-Kr.u. I. század eleje.